

بررسی مبانی شفاعت و شاخصه‌های شافعان

از دیدگاه فخر رازی و آیت الله جوادی آملی

www.ketab.ir

زهره السادات افشاری بروجنی

افضلی بروجنی، زهرالسادات، ۱۳۶۹-	سرشناسه
بررسی مبانی شفاعت و شاخصه‌های شافعان از دیدگاه فخررازی و آیت‌الله جوادی آملی/زهرالسادات افضلی بروجنی.	عنوان و نام پدیدآور
قم: میراث ماندگار، ۱۴۰۲.	مشخصات نشر
۱۹۴ص.	مشخصات ظاهری
۹۷۸-۶۰۰-۳۱۴-۶۰۰-۶:	شابک
فیبا	وضعیت فهرست نویسی
کتابنامه.	یادداشت
فخر رازی، محمد بن عمر، ۵۴۴ - ۶۰۶ ق. -- دیدگاه درباره شفاعت	موضوع
-- Views on Intercession ۱۲۰۹-۱۱۴۹Fakhruddin Al-Razi, (Islam)	موضوع
جوادی آملی، عبدالله، ۱۳۱۲ - -- دیدگاه درباره شفاعت	موضوع
Javadi Amoli, Abdollah -- Views on Intercession (Islam)	موضوع
۷/BP۲۲۲	رده بندی کنگره
۴۴/۲۹۷	رده بندی دیویی
۱۵۳۱۹۷۳	شماره کتابشناسی ملی

نام کتاب: بررسی مبانی شفاعت و شاخصه‌های شافعان از دیدگاه فخر رازی و آیت الله جوادی آملی

نویسنده: زهرا السادات افضلی بروجنی

ناشر: میراث ماندگار

نوبت چاپ: اول ۱۴۰۲

شمارگان: ۵۰ جلد

چاپخانه: مبین

قیمت: ۱۵۰,۰۰۰ تومان

شابک: ۹۷۸-۶۰۰-۳۱۴-۶۰۰-۶

مرکز پخش: قم، ساختمان ناشران، طبقه سوم، پلاک ۳۱۸

انتشارات میراث ماندگار: ۳۷۸۴۲۳۹۸ - ۰۲۵

فهرست مطالب

۱۱	 مقدمه
۱۷	 فصل اول: مفاهیم
۱۸	 مقدمه
۱۹	 مفهوم شناسی
۱۹	 معنای لغوی شفاعت و مشتقات آن
۱۹	 شفیع
۲۱	 شفاعت
۲۳	 شفیع
۲۴	 شفعاء
۲۴	 شافع
۲۵	 معنای اصطلاحی شفاعت
۲۹	 تاریخچه شفاعت
۳۵	 شرح حال و آثار فخر رازی
۳۷	 شرح حال و آثار آیت الله جوادی آملی
۴۱	 فصل دوم: پیرامون شفاعت
۴۲	 امکان شفاعت
۴۴	 زمان و گستره شفاعت
۵۰	 مقام محمود
۵۴	 جایگاه شفاعت
۵۵	 اقسام شفاعت

- ۵۶..... شفاعت فقهی و کلامی
- ۵۶..... شفاعت فقهی
- ۵۸..... شفاعت کلامی
- ۵۹..... شفاعت تکوینی و تشریعی
- ۵۹..... شفاعت تکوینی
- ۶۵..... شفاعت تشریعی
- ۷۴..... شفاعت رهبری
- ۷۹..... شفاعت مغفرت
- ۸۰..... فلسفه شفاعت
- ۸۰..... ایجاد روزنه امید و مبارزه با ناامیدی
- ۸۱..... تشویق به انجام وظایف
- ۸۲..... پاداش صالحان
- ۸۲..... ارتباط قلبی با اولیای الهی
- ۸۳..... توجه به مصادیق شافعان
- ۸۴..... تکمیل قابلیت قابل
- ۸۷..... شفاعت در قرآن
- ۸۸..... گروه اول: نمونه‌ای از آیات دال بر عدم استحقاق برخی مشفوعین
- ۸۹..... گروه دوم: آیات دال بر انحصار شفاعت در خدا
- ۹۱..... گروه سوم: آیات دال بر نفی شفاعت بتها
- ۹۶..... گروه چهارم: نمونه‌ای از آیات دال بر شفاعت مأذونان
- ۹۹..... گروه پنجم: آیات بیان کننده اوصاف شافعان و مشفوعان
- ۱۰۰..... گروه ششم: نمونه‌هایی از آیات دال بر محرومین از شفاعت
- ۱۰۰..... گروه هفتم: نمونه برخی آیات ناظر به شفاعت

شفاعت در روایات.....	۱۰۱
نمونه‌هایی از احادیث نبوی پیرامون شفاعت در منابع اهل سنت.....	۱۰۱
شفاعت در احادیث معصومین.....	۱۰۶
فصل سوم: مبانی شفاعت از منظر فخر رازی و آیت الله جوادی آملی.....	۱۱۱
رحمت و اسعه‌ی الهی.....	۱۱۲
نظام سبب و مسببی عالم (و اعتقاد به واسطه).....	۱۱۶
اعتقاد به انصاف و عدالت خداوند.....	۱۲۴
ایمان مؤمن امتیاز نجات او.....	۱۲۶
اخلاق متعالی رسول خدا ﷺ و شفقت اولیاء الهی نسبت به مؤمنین گناهکار.....	۱۲۸
اقتضای عنایت الهی به حد نصاب رسانیدن کمال هر موجودی.....	۱۳۵
فصل چهارم: مصادیق و شاخصه‌های شافعان از دیدگاه فخر رازی و آیت الله جوادی آملی.....	۱۳۷
شافعان.....	۱۳۸
رسول اکرم ﷺ نخستین لوای شفاعت.....	۱۳۹
امیرمؤمنان حضرت علی علیه السلام.....	۱۴۱
دیگر امامان معصومین.....	۱۴۲
فاطمه علیها السلام بازدارنده از آتش.....	۱۴۲
پیامبران.....	۱۴۳
فرشتگان.....	۱۴۵
قرآن کریم.....	۱۴۶
حافظان و عمل کنندگان به قرآن.....	۱۴۸
عالمان و شهیدان.....	۱۴۹

- دوست‌داران فاطمه علیها السلام ۱۵۰
- فرزندان پیامبر صلی الله علیه و آله ۱۵۰
- مؤمنان و خواص شیعیان ۱۵۱
- عمل صالح و نماز ۱۵۲
- توبه ۱۵۳
- رحمت الهی ۱۵۶
- شاخصه‌های شافعان از دیدگاه فخر رازی و آیت الله جوادی آملی ۱۵۸
- دارای اذن و اراده الهی بودن ۱۵۸
- شهادت‌دهندگان به یگانگی و توحید خداوند ۱۶۰
- صوابگویی و آگاه بودن از اعمال شفاعت‌شونده ۱۶۱
- پذیرش ولایت امامان علیهم السلام ۱۶۲
- عهد داشتن ۱۶۲
- فصل پنجم: مصادیق و شاخصه‌های مشفوعین (شفاعت‌شوندگان) از دیدگاه فخر رازی و آیت الله جوادی آملی ۱۶۳
- دیدگاه اشاعره در مورد شاخصه‌های مشفوعین ۱۶۴
- مؤمن صاحب کبیره و داشتن عهد نزد خداوند ۱۶۵
- رضایت در گفتار ۱۶۷
- پسندیدگان الهی و مرضی دین الهی بودن ۱۶۷
- ارتکاب کبیره در عین ایمان داشتن ۱۶۹
- اصحاب یمین ۱۷۱
- رضایت خدا از دین ۱۷۱
- گویندگان لا اله الا الله ۱۷۳

دوستی با شیعیان و محبان اهل بیت علیهم السلام	۱۷۴
پشیمانی از گناه.....	۱۷۵
محرومین از شفاعت از دیدگاه فخر رازی و آیت الله جوادی آملی.....	۱۷۵
موانع اعتقادی.....	۱۷۶
کفر و شرک.....	۱۷۶
انکار معاد.....	۱۷۷
انکار شفاعت پیامبر.....	۱۷۸
انکار امامت حضرت علی علیه السلام	۱۷۸
موانع رفتاری.....	۱۷۸
تاکید و اصرار بر گناه.....	۱۷۸
سبک شمردن نماز.....	۱۷۹
دشمنی با اهل بیت علیهم السلام	۱۷۹
بغض علی علیه السلام	۱۸۰
دشمنی با حضرت زهرا علیها السلام	۱۸۱
نتیجه گیری.....	۱۸۲
فهرست منابع و مآخذ.....	۱۸۸

مقدمه

مسئله شفاعت یک اندیشه اصیل اسلامی است که در قرآن کریم در موارد چندی به آن اشاره شده است و از این رو ظاهر مسئله مورد اتفاق کلیه فرق اسلامی می باشد، لکن در مورد جزئیات و کیفیت آن اختلافات زیادی بین فرقه های مختلفی دیده می شود، تا آن جا که گاه بر سر همین مسئله، فرقه ای فرقه دیگر را تکفیر می کند.

در مسئله شفاعت شبهات گوناگونی مطرح شده که برخی از این شبهات با تعریف نادرست از شفاعت توسط مخالفان شیعه مطرح می گردد تا شیعه را آیین و مذهبی نادرست و بدعت گذار معرفی کنند و متأسفانه برخی از این شبهات دامن گیر عوام جامعه می شود. از سوی دیگر برداشت های اشتباه از شفاعت، در جوامع شیعی موجب نفی مسئولیت پذیری یا کم توجهی به وظایف بندگی شده است.

با توجه به هجمه های عقیدتی و کلامی علیه شیعیان در این زمینه دو چهره غیر شیعی و شیعی را که صاحب نظر در این زمینه می باشند انتخاب کرده ایم تا به عقاید آن ها در این خصوص واقف شویم.

فخر رازی عالم اهل سنت اشعری است که در کتاب «تفسیر کبیر» خود که تفسیری کلامی است ذیل آیات مرتبط با مسئله شفاعت و کتاب «اربعین فی اصول الدین» به تحلیل و توصیف این مسئله کلامی پرداخته و آن را به عنوان یک اصل اسلامی پذیرفته است. وی در تفسیر آیات ۴۸ سوره بقره، ۱۹ سوره زمر، ۸۷ سوره مریم، ۱۱۸ سوره مائده، ۶۴ سوره نسا، ۱۹ سوره محمد ﷺ معتقد است که شفاعت شامل حال مؤمنان می‌شود گرچه مؤمن مرتکب صغیره و یا کبیره باشد، اما موفق به توبه واقعی نشده باشد. البته ایشان شفاعت را به معنای استغفار پیامبر ﷺ و ملائکه برای فرد گنهگار می‌دانند. در ادامه در تفسیر آیه ۱۹ سوره محمد ﷺ می‌نویسد: «صاحب کبیره مؤمن است، از این رو پیامبر باید برای او در آخرت طلب استغفار (شفاعت) کند»^۱ و همچنین از نظر او صاحب کبیره می‌تواند هم در دنیا و هم در آخرت مورد شفاعت واقع شود. وی حتی فاسق را طبق تفسیر خود از آیه ۲۸ سوره انبیا مشمول شفاعت می‌شمارد و معتقد است فاسق از جهت ایمان مورد رضای الهی است، گرچه به سبب فسقش مورد رضای الهی نیست و مشمول شفاعت می‌شود و از طرفی حتمیت عذاب را شامل کفار و مشرکان می‌داند که مشمول شفاعت نمی‌شوند. ایشان بنا به آیات قرآن معتقد است که آن کسانی می‌توانند شفاعت کنند که خداوند

۱. محمد بن عمر فخر رازی، تفسیر کبیر، تهران: اساطیر، ۱۳۷۱، ج ۳، ص ۶۱.

به آنان اذن داده باشد و در عهد خود به توحید پایبند بوده و خداوند از دین‌شان راضی باشد.

فخر رازی طبق آیات قرآن شافع مؤمنان را پیامبر ﷺ و طبق آیه ۷ سوره غافر، شافع را فرشتگان حامل عرش معرفی می‌کند. وی در تفسیر کبیر جلد ۳ صفحه ۶۱، شفاعت به معنای ترفیع درجه اهل طاعت را رد می‌کند و می‌گوید: مثلاً وقتی ما بر پیامبر ﷺ صلوات می‌فرستیم، یعنی ما برای پیامبر درخواست ترفیع درجات می‌کنیم و این امکان ندارد، زیرا که رتبه شفاعت‌کننده باید از شفاعت‌شونده بالاتر باشد، در حالی که رتبه ما پایین‌تر است، در نتیجه شفاعت به معنای ترفیع درجات اهل طاعت قابل قبول نیست. این در حالی است که این گفته فخر رازی در تناقض با گفته‌اش در کتاب «اربعین فی اصول الدین» است که در آن جا آورده است شفاعت باعث ترفیع درجات بهشتیان می‌شود.

آیت‌الله جوادی آملی به عنوان چهره شاخص اندیشمند شیعی در تفسیر «تسنیم» و کتاب «معاد در قرآن» و کتاب «شفاعت جلوه برتر رحمت» به بیان دیدگاه خود در مسئله شفاعت می‌پردازند. ایشان شفاعت را یک اصل مسلم اسلامی دانسته و براساس عقل و نقل به اثبات می‌رسانند. از نظر ایشان اول شفیع بالذات و بالإصالة خداوند است و شفاعت دیگران ظهور شفاعت خداوند است. مسئله شفاعت احتیاج همگانی است و هم در دنیا و هم در آخرت است. ایشان بیان می‌دارند که مراد از شفاعت، تبرئه متهم

نیست، بلکه به معنای آن است که اگر متهم با شخص موجه نزد حاکم و محکمه گام گذارد، به عفو امیدوارتر است. ایشان می‌فرمایند: شفاعت عبارت است از تکمیل قابلیت قابل و هدف از آن رفع نقص و رسیدن به کمال است.^۱ شفاعت در مسائل تشریعی به معنای لغو و بطلان قانون عدل و سلب مجازات نیست، بلکه به این معناست که انسان را از استحقاق عذاب خارج ساخته و لایق عفو پروردگار می‌کند. در ادامه آمده است که دامنه شفاعت از دنیا آغاز می‌شود و گستره آن شامل صحنه محشر، قیامت و آخرت (بهشت و جهنم) هم می‌شود. اما جایگاه بارز آن در عرصه قیامت و پیش از ورود به بهشت و جهنم است. ایشان برای شفاعت درجاتی قائل هستند که پایین ترین مرتبه آن تغییر درکات و تخفیف عذاب دوزخیان و بالاترین مرتبه اش ترفیع درجات بهشتیان است.

آیت الله جوادی آملی طبق آیات و روایات، شافعان را همه پیامبران، به ویژه پیامبر اکرم ﷺ می‌دانند که نخستین شفاعت‌کنندگان هستند و امامان معصوم ﷺ، حضرت فاطمه ﷺ، فرشتگان، قرآن کریم، عالمان و شهدا، حافظان و عاملان قرآن، دوستداران اهل بیت ﷺ، مؤمنان و خواص شیعیان، صلحا، اصحاب اعراف، توبه، و در نهایت آخرین شفیع را رحمت الهی معرفی می‌کنند. ایشان شرایط شفیع بودن را موحد و یکتا پرست بودن، آگاه بودن از حال شفاعت‌شونده و پسندیده بودن دین او نزد خداوند

می‌دانند. طبق دیدگاه آیت الله جوادی آملی طبق آیات و روایات (نقل) شفاعت شامل: اصحاب یمین، مؤمنان اهل طاعت، مؤمنان مرتکب کبیره و کسانی که دین‌شان مورد رضایت خداوند باشد، می‌شود. در ادامه می‌فرمایند که شفاعت شامل دشمنان پیامبر ﷺ و امامان معصومین علیهم‌السلام ناصبی‌ها، کافران، مشرکان و منافقین نمی‌شود.

در پایان با مقایسه و جمع‌بندی آرای این دو چهره شاخص مکتب اشعری و مکتب تشیع امید داریم به نظر صائبی در خصوص مبانی شفاعت و شاخصه‌های شافعان دست یابیم و مراتب آگاهی خود در این مورد را ارتقاء بخشیم.